

Natuurmuseum Rotterdam Jaarverslag 2003

Wanneer we het jaar 2003 in een steekwoord moeten samenvatten, zoals gebruikelijk in onze jaarverslagen, dan kunnen we spreken van 'het jaar van de eend'. De overhandiging aan museummedewerker Kees Moeliker van de prestigieuze Ig Nobel biology prize 2003 voor zijn onderzoek naar en publicatie over een necroseksuele verkrachtingsscène bij de wilde eend bracht het Natuurmuseum op de voorpagina's van alle kranten in Nederland en de rest van de wereld. Zelden kreeg een museum zulke goed verspreide *free publicity*. Al dat mediageweld nam niet weg dat ook verder 2003 een succesvol jaar was. Onze bezoekersdoelstelling van 35.000 bezoekers werd ruim gehaald, we publiceerden meer dan 1000 pagina's van ons wetenschappelijke tijdschrift, er kwam een recordaantal schoolkinderen over de vloer en zelfs kon het financieel tekort iets worden verminderd. Dat laatste is in de huidige tijd van inkrimpen, kaasschaafoperaties, bezuinigingen en aangehaalde broekriemen ook reden voor enige trots. Wel is de rek er intussen volstrekt uit. Verder is zeker vermeldenswaard dat onze relatie met onze naaste buur, het Erasmus MC, in 2003 nader werd aangehaald; er wordt gestreefd naar verdergaande samenwerking in de toekomst.

DE WILDE EEND
(NMR 9989-00232)
DIE HET MUSEUM IN
2003 ZEKER GEEN
WINDEIERN LEGDE.
[FOTO: KEES MOELIKER]

BEZOEKERS

In 2003 registreerde de museumkassa een totaal aantal bezoekers van 37.246. Dat is ruim 10.000 meer dan in 2002 toen het aantal net onder de 27.000 bleef steken. De toename is veroorzaakt door flinke belangstelling voor de tentoonstellingen 'Plant je voort!' (begin van het jaar), 'Mensbeeld' (najaar) en het educatieprogramma voor basisscholen dat in 2003 op volle kracht draaide en bijna elke doordeweekse dag (met uitzondering van de schoolvakanties) één of twee schoolklassen opleverde. Ook de massale toestroom tijdens de 2e Rotterdamse Museumnacht tikte lekker aan. De inmiddels zeer populaire kinderfeestjes, waarvan er soms wel zes per week plaatsvinden, zorgden ook voor een relatief hoog bezoekersaandeel. Zie onderstaande tabel voor de opsplitsing van de bezoekersaantallen.

De website van het museum (www.nmr.nl) had in dit verslagjaar ruim 32.000 bezoekers (hits), aanzienlijk meer dan de 18.500 van 2002.

HET JAAR ROND

Januari

Nadat op 14 december van het vorige jaar de tentoonstelling 'Plant je voort!' was geopend, kwamen de media-aandacht en de bezoekersaantallen in januari pas goed op gang. De tentoonstelling kwam uitgebreid aan bod op 10 januari tijdens de 'sponsor bingo break' op SBS 6, een goed bekeken 'koffieprogramma' en de gedrukte media overtroffen elkaar deze maand keer op keer met vrolijk geïllustreerde stukken in bijna alle landelijke dagbladen en in 'de bladen', uiteenlopend van Elsevier tot Aktueel en Penthouse. Dit resulteerde in een spin-off naar het buitenland, met (getraceerde) artikelen in België, Duitsland, Spanje en – een hoogtepunt voor een expositie – in het gezaghebbende wetenschappelijke tijdschrift Science (van 31 januari). Hierbij verbleekten de andere, maar niet minder interessante, activiteiten van het museum in januari, namelijk de wintervergadering van de Werkgroep voor

bezoekerscategorie	aantal	%
reguliere museumbezoekers	19.703	52,9
museumnachtbezoekers	3.661	9,8
kinderen in (basis)schoolverband (227 groepen via SKVR)	5.798	15,6
kinderen in feestjesverband (295 feestjes)	2.655	7,1
kinderen via het Jeugdvakantiepaspoort	1.599	4,3
schoolkinderen via de Indianen-expositie Kunsthal (67 groepen)	2.071	5,6
huurders/gebruikers Hoboken Salon	494	1,3
gasten van huwelijksvoltrekkingen in de Hoboken Salon	1.265	3,4
totaal aantal bezoekers	37.246	100

* [Dit is het 17e jaarverslag van de Stichting Natuurmuseum Rotterdam, met tekstbijdragen van Kees Moeliker, Jelle Reumer en Martin Epe]

Tertiaire en Kwartaire Geologie en de unieke gebeurtenis waarbij het complete exemplaar van Bruijns boshoen (zie vorige jaarverslag) voor anatomisch onderzoek bij onze burens (de afdeling Radiologie van) het Erasmus MC zowel door de MRI- als de CT-scanner ging.

Februari

Op 4 februari werd als tegenprestatie vrijwel de complete afdeling Radiologie van het Erasmus MC in het museum ontvangen en getraceerd op een rondleiding achter de schermen. 'Het olifantje van Tilos' (de fraaie reconstructie van *Elephas antiquus falconeri*) dat eind 2002 een tijdelijk onderkomen kreeg in het museum, werd halverwege de maand verscheept naar zijn eindbestemming de Universiteit van Athene. De Belgische media, met name radioprogramma's, verdrongen zich deze maand voor de vitrines met penissen en penisbotjes, en dat ging aan het eind de maand nog even door met de nationale pers die onze 'Plant je voort!' activiteiten in het kader van de Rotterdamse Museumnacht breed aankondigde. Andere activiteiten waren een thema-avond van de Nederlandse Geologische Vereniging over Tsjechië, en een cursus vogelherkenning van de bewonersorganisatie Mathenesserlaan/ Heemraadssingel.

Maart

Deze maand begon met een grote toeloop van publiek tijdens de tweede Rotterdamse Museumnacht. Het museum kraakte letterlijk onder de last van ruim 3700 meest jonge bezoekers die op de activiteiten rond 'Plant je voort!' af kwamen. Zondag 9 maart was de laatste dag van de tentoonstelling '75 jaar Natuurmuseum Rotterdam' en op 11 maart ontving het museum een delegatie collega's van het National Museum of Scotland. De jaarlijks terugkerende manifestatie Kunstkijken startte op 13 maart en duurde bijna twee weken. Rotterdamse schoolkinderen konden geïnspireerd door de vaste expositie 'wereldNatuur' en begeleid door SKVR-medewerkers animatiefilmpjes maken van vreemde dieren. Op 14 maart opende de directeur van het Nederlands Fotomuseum, Ruud Visschedijk, de tentoonstelling Onomkeerbaar van fotograaf Rob 't Hart, en een week later, op 22 maart ging de expositie 'Tussen Talaiot en Toerist - een reis door de prehistorie van de Balearen' in de Parkzaal van start. Deze expositie werd geopend door dr Bill Waldren, directeur van het Deia Archaeological Museum and Research Center te Mallorca. Helaas zou dr Waldren in november van het verslagjaar overlijden. Op 25 maart overleed bovendien dr P.Y. Sondaar, honorair onderzoeksmedewerker van het museum, na een langdurig ziekbed. Op 29 maart kreeg Klaas Post, collectiebeheerder fossiele zoogdieren, de Van der Lijnonderscheiding uitgereikt. Hij kreeg dit eerbetoon vanwege zijn verdiensten op het gebied van de zoogdierpaleontologie. Het was ook Klaas Post die een onderkaak van een sabeltandtijger ontdekte in kist met botten die een Urker visser in maart 2000 in de Noordzee had opgevisst. Naar aanleiding van een wetenschappelijke publicatie (en een tentoonstellinkje in het museum) over deze vondst, stond het museum aan het eind van deze maand ruim in de publieke belangstelling.

DE RECONSTRUCTIE
VAN 'HET OLIFANTJE
VAN TILOS' DAT TOT
MEDIO FEBRUARI 2003
IN HET MUSEUM
LOGEERDE.
[FOTO:
JAAP VAN LEEUWEN]

April

Het tweede weekend van april vond traditiegetrouw het Nationaal Museumweekend plaats. Er vonden rondleidingen door de collectiedepots plaats voor volwassenen, ook speciaal voor kinderen. Deze activiteiten trokken 659 bezoekers. Tijdens de algemene ledenvergadering van de Vereniging Natuurmuseum Rotterdam op 22 april werd drs J.A.W. Lucas benoemd tot erelid. De heer Lucas (1926) is een van de oudste leden en (was) collectiebeheerder entomoloog van het eerste uur.

Mei

Op 7 mei ging de 1e Architectuur biënnale Rotterdam van start. Het museum participeerde met de expositie getiteld 'The Human Vector' over de wijze waarop dieren en planten menselijke mobiliteitsstromen benutten om zich zelf te verplaatsen en ergens te vestigen. Onderdeel van deze presentatie was ook de 'junglebus' (een rijdend natuureservaat, naar een idee van Ton Matton) die met passagiers ritjes door de stad maakte. Zelfs Hare Majesteit stapte op deze bus, en toonde haar enthousiasme. Honorair onderzoeksmedewerker Dick Mol presenteerde op 24 mei in het Canadese Yukon tijdens de 3rd International Mammoth Conference het negende nummer van Deinsea, het wetenschappelijke jaarboek van het museum. Dit 570 pagina's tellende boekwerk bevat de verhandelingen van de tweede Internationale Mammoetconferentie die in 1999 in Rotterdam door het museum werd georganiseerd. Aan het eind van de maand vonden de opnamen plaats voor de nieuwe promotiefilm 'How do you Rotterdam', waarbij de conservator halsbrekende toeren moest uithalen om het potvisskelet af te stoffen.

Juni

Op 13 juni vertrok een enthousiast groepjes donateurs en leden van de Vereniging Natuurmuseum voor een excursie naar Naturalis en op 17 juni kreeg het museum het complete biologiekabinet van het Rotterdams Lyceum aangeboden. Onder deze verzameling naturalia bevond zich een aantal verloren gewaande zeezoogdierresten uit de collectie Van Deinse. Museumdirecteur Jelle Reumer nam enige dagen later plaats in de 'junglebus' voor een forumdiscussie over 'natuur in de stad' en opende te Zierikzee een tentoonstelling van de kunstenaar Marinus van Dijke. De tentoonstelling 'Plant je voort!' die medio juni zou aflopen, werd wegens succes (enigszins ingedikt) verlengd tot eind september. Op 28 juni ging in eigen huis Groningers op tijd in Rotterdam / Plastics in Brons van start. Deze zomertentoonstelling werd geopend door de psycholoog en kunstenaar dr Annelies van Meel-Jansen.

Juli

De kassa registreerde in het eerste halfjaar 18.000 bezoekers. Dat aantal stemde tot tevredenheid na het relatief magere jaar 2002. Op 5 juli werden op het gazon naast het museum drie enorme bronzen konijnen van de kunstenaar Tom Claassen onthuld. De beelden zijn een cadeautje aan de stad van de Kunsthal die dit jaar haar 10-jarig bestaan vierde. Op dezelfde dag ging de educatieve zomeractiviteit van het museum in het kader van het 'Jeugdvakantiepaspoort' van start die dit jaar als thema 'wereldreis' had, waarbij kinderen met opdrachten langs opgezette dieren uit alle werelddelen geleid werden. Assistent-conservator André Slupik nam deel aan een vaartocht over de Westerschelde waarbij gevist werd naar de fossiele fauna uit het Tertiair en Quartair, georganiseerd door Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen.

Augustus

Jelle Reumer sprak op 20 augustus voor de Rotterdamse Havenvereniging over 'natuur in de haven' en nam samen met collectiemedewerker André Slupik op 29 augustus deel aan 'Kor en Bot' de jaarlijkse vistocht naar fossielen op de Oosterschelde, waar de crème de la crème van de Nederlandse paleontologen aan deel neemt. De laatste dag van augustus vond in het Museumpark de 'kindercultuurmarkt' plaats waarbij het museum haar educatie- en feestjesprogramma voor kinderen presenteerde onder de titel 'met huid en haar'. Op de groots opgezette Uitmarkt in Amsterdam gaf het museum ook acte de presence in de gezamenlijke 'Cultuur in Rotterdam'-stand. Deze maand gaf ten gevolge van neerslag in combinatie met een krakkemikkig rioolstelsel de nodige wateroverlast in de kelder van de nieuwbouw. Gelukkig bleef - dankzij de in het vorige verslagjaar gemetselde drempels - schade aan de collectie uit.

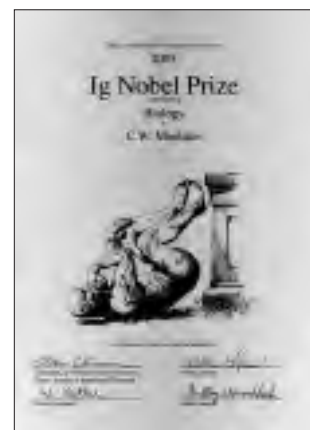
PLAATSIJNG VAN DE KONIJNEN VAN TOM CLAASSEN BIJ HET MUSEUM.
[FOTO: JAAP VAN LEEUWEN]

September

Promotionele activiteiten gingen ook in september door met deelname aan de 'uitmarkten' van Den Haag en Rotterdam. Tegelijkertijd vond in het skelettendepot een 'outbreak' vraatinsecten plaats die gelukkig snel geïsoleerd kon worden. De dukdalf die sinds 1997 naast het glazen nieuwbouwpaviljoen stond en die destijds verwees naar de tentoonstelling 'havenNatuur' was op een mooie dag in het begin van de maand plotseling verdwenen. Op 9 september werd een omvangrijke vlindercollectie verworven van een particulier uit Goes, en op 13 september vond de jaarlijkse Open Monumentendag plaats waarbij het museum (een rijksmonument) de sfeervolle Hoboken Salon (ingericht als trouwzaal) voor het publiek openstelde. Jelle Reumer sprak deze maand tijdens een internationaal congres te Mallorca over 'The Island Paradox' en André Slupik nam deel aan het symposium 'De ondergrond van Nederland' te Leiden georganiseerd door NITG-TNO en Naturalis. Op dit symposium zijn de voorlopige resultaten van het gezamenlijk onderzoek van F. Wesselingh (Naturalis) en A. Slupik gepresenteerd. Op 28 september nam het publiek en het museum afscheid van de tentoonstelling 'Plant je voort!'.

Oktober

Oktober gaf de nodige hoogtepunten. Het begon in de Verenigde Staten waar conservator Kees Moeliker op 2 oktober aan de Harvard Universiteit de Ig Nobel prijs (voor de biologie) in ontvangst nam. Hij kreeg deze prijs, die onderzoek belooft dat 'mensen eerst aan het lachen maakt en daarna aan het denken zet', voor zijn publicatie in Deinsea 8 (2001) over 'het eerste geval van homoseksuele necrofilie bij de wilde eend'. De hierop volgende publiciteitshausse in binnen- en buitenland zette het museum weer eens stevig op de kaart. Zo was Moeliker zelfs te gast bij het televisieprogramma 'Barend & van Dorp, compleet met de mishandelde eend. Van 1 t/m 12 oktober vonden in Rotterdam activiteiten in het kader van de Kinderboekenweek plaats met als thema 'Diep

DE OORKONDE BEHOORENDE BIJ DE IG NOBEL PRIJS.
[FOTO: JAAP VAN LEEUWEN]

in het Bos'. Het museum participeerde met uitgebreide educatieve activiteiten voor scholen en losse bezoekers. De activiteiten culmineerden op 4 oktober met een 'van kop tot staart' rondleiding door kinder(dieren) boekenschrijver (en collectiebeheerder) Hans Post en een workshop dierentekenen door Marian van den Berg. Op 11 en 12 oktober nam Kees Moeliker deel aan de derde Europese 'Conference on Bird Collections'. Van 13 oktober (tot het einde van het jaar) kreeg het museum vrijwel dagelijks extra schoolklassen op bezoek. Het betrof bezoektjes aan de Indianententoonstelling in de Kunsthal die een aanvullende educatieve activiteit in het museum kregen aangeboden. Op 15 oktober opende de minister van Volksgezondheid Hans Hoogervorst de tentoonstelling 'Mensbeeld - kijk naar je eigen' in een bomvolle Parkzaal door een levend menselijk anatomisch preparaat te ontkleden. Bij deze gelegenheid die tevens het startschot was van de manifestatie 'Mensbeeld' tijdens de Wetenweek met demonstraties en excursies vanuit het museum naar het belendende Erasmus MC, kreeg professor Ab Osterhaus, de bekende viroloog, een hoge koninklijke onderscheiding uitgereikt. 'Mensbeeld' was een samenwerkingsverband tussen het museum en de het Erasmus MC die in de Wetenweek (en daarna) duizenden bezoekers naar het museum trok. Ook in het kader van het Mensbeeld-Wetenweek programma vond in de Hoboken Salon van het museum het 'Hoboken Wetenschapscafé' plaats. Hier werd onder het genot van een drankje en onder leiding van professor Jan Molenaar gesproken en gediscussieerd over het begrip 'gezondheid'. Ook in oktober verscheen bij uitgeverij Contact een boek van de hand van Jelle Reumer getiteld 'Plant je voort! - de waarheid over sex'. Deze publicatie die lovende recensies ontving is een uitvloeisel van de tentoonstelling 'Plant je voort!' Aan het eind van de maand is het bezoekersaantal sinds januari de 30.000 overschreden.

November

Het museum bood op 12 november onderdak aan de najaarsdag van de sectie natuurhistorische musea van de Nederlandse Museumvereniging waarbij gesproken en gediscussieerd werd over 'onderzoek in natuurhistorische musea'. Op 15 november gaf André Slupik een lezing over conserveringstechnieken tijdens een workshop over paleontologische technieken in het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Ook nam hij deze maand deel aan het symposium 'Zeeland in de

diepte' te Middelburg, georganiseerd door de Provincie Zeeland en NITG-TNO ter gelegenheid van het gereedkomen van de kaartbladen XI (Middelburg-Breskens) en XII (Roosendaal-Terneuzen) van de 'Geologische Atlas van de Diepe Ondergrond van Nederland'. Van 19 t/m 23 november deed het museum mee met de Nationale Braakbalpluisweek, waarbij schoolklassen en losse bezoekers enthousiast de inhoud van uilenballen uitgebreid onderzochten. Jelle Reumer was aan het eind van deze maand getuige-deskundige in een rechtszaak over de (illegale) repatriëring van een fossielencollectie naar Griekenland, gaf een gastcollege over de natuurhistorische museumbranche aan de Reinwardt Academie te Amsterdam, en was (als auteur van het boek 'Plant je voort!') te gast in de talkshow van Marcel Möring in het theater van boekhandel Donner.

December

De laatste maand van het jaar gaf wat minder activiteiten maar begon wel met een hoogtepunt op 1 december toen nummer 10 van Deinsea verscheen. Het is de dikste ooit (met 576 pagina's). De inhoud handelt over 'Verspreiding en trek van fossiele zoogdieren uit het Tertiair in Europa en Azië'. Van 26 t/m 28 december vond de inmiddels traditionele kerstactiviteit voor kinderen plaats, en op 30 december trok de zogenaamde scholierendag van het Erasmus MC de nodige jongeren naar het museum voor een bezoek aan de tentoonstelling 'Mensbeeld'.

PUBLIEKSACTIVITEITEN

Vaste tentoonstellingen

WERELDNATUUR

Dit collectieoverzicht, waarbij talloze geconserveerde dieren naar hun basismilieu, water, land of lucht zijn ingedeeld, onderging geen ingrijpende wijzigingen. De verlichting werd aangepast aan het kleurgebruik behorende bij de basismilieus.

HET KABINET VAN DR A.B. VAN DEINSE

De collectie van de Rotterdamse leraar biologie en walviskenner dr A.B. van Deinse (1885-1965) samengebracht in het zogenaamde 'Kabinet' werd niet aangevuld, en de presentatie onderging geen wijzigingen.

DE OPENING VAN
MENSBEELD IN DE
PARKZAAL.
[FOTO: PIET SMAAL]

DE VASTE PRESENTATIE
WERELDNATUUR.
[FOTO:
JAAP VAN LEEUWEN]

PALEONTOLOGISCHE
WANDPLAAT VAN
KARL VON ZITTEL.
[FOTO: JAAP VAN
LEEUVEN]

ge stroom van in totaal bijna 3700 (meest jonge) mensen schuifelend door het museum. Verreweg de meeste belangstelling ging uit naar de Peniszaal die door de overmatige belangstelling van de media bijna een cult-status had gekregen. Opgewonden nachtelijke bezoekers hingen aan de lippen van de rondleider die wist te vertellen dat bij sommige diersoorten niet alleen het mannetje een botje in de penis heeft, maar ook het wijfje is uitgerust met een botje in het geslachtsorgaan. Xaviera Hollander die voorlas uit eigen (erotisch) werk trok de hele nacht een volle Hoboken Salon. De lange rij van ongeduld trappende wachtenden voor de microscoop met geurend-vers menselijk zaad deed de vloer zodanig kraken dat besloten werd slechts 40 belangstellenden het zaaltje toe te laten. Kortom: seks en erotiek tijdens de Museumnacht trok (te) volle zalen.

Educatieve bruiklenen

In totaal vonden 19 educatieve bruiklenen hun weg naar, onder andere, Rudolf Steiner College, OBS de Wilgenstam, Maritiem Museum Rotterdam, Lydia Schouten, OBS de Violier, Museum voor Communicatie, Museum Boijmans van Beuningen, Bibliotheek Overschie, Penta College en Donner Boeken.

COMMUNICATIE

Publicaties

Van de 'Interne Berichten NMR' verschenen de nummers 12 t/m 16 met in totaal 16 pagina's, en van het extern gerichte 'Straatgras' verscheen jaargang 15 met twee 'dubbelnummers' van elk twintig pagina's. Van Deinsea, het wetenschappelijke jaarbericht van het Natuurmuseum Rotterdam, zagen twee afleveringen het licht. Op 24 mei 2003 verscheen nummer 9 met 570 pagina's en 36 bijdragen van meer dan zestig gezaghebbende auteurs uit binnen- en (vooral) buitenland. Het boek dat de titel 'Advances in Mammoth Research' draagt, omvat de gebundelde 'verhandelingen' van de 2nd International Mammoth Conference (2ndIMC) die in 1999 door het museum werd georganiseerd. Alle bijdragen gaan over fossiele olifantachtigen en vormen samen een mooi overzicht van de kennis van deze tot de verbeelding sprekende dieren aan het begin van de eenentwintigste eeuw. Dit nummer werd gesponsord door Cerpolex, Frankrijk. Op 1 december verscheen nummer 10. De inhoud bestaat uit 35 artikelen die de weerslag vormen van het internationale congres 'Distribution and migration of Tertiary mammals in Eurasia' dat in mei 2001 in het

Semi-permanente tentoonstellingen

t/m 5 oktober

DIORAMA NIEUWE WATERWEG

Dit enorme schilderij dat sinds 1 juni 2002 de Parkzaal voor een groot deel vulde, werd dit verslagjaar ontmanteld en keerde in zijn reusachtige kist terug naar het depot van het Historisch Museum Rotterdam.

DECORATIE PARKZAAL

In de Parkzaal werden, na een onderhoudsbeurt van de vloer, tegen het einde van het jaar - ter decoratie - de libellenfoto's van Bas Teunis (expositie uit 1996) en een collectie foto's van kokerjuffers (gemaakt door Felix van de Beek) aan de wanden opgehangen. Bovendien werd een serie fraaie paleontologische wandplaten behorende bij het standaardwerk 'Grundzüge der Paläontologie' van Karl von Zittel (1918) samen met een aantal bijbehorende fossielen uit de collectie tentoongesteld. De grootformaat litho's werden eerder 'ontdekt' in het museumarchief en speciaal voor deze presentatie gerestaureerd en ingelijst.

Tijdelijke tentoonstellingen

Voor een uitputtend overzicht zie de bijlage.

Bijzondere activiteiten

1-2 maart

ROTTERDAMSE MUSEUMNACHT

Het Natuurmuseum deed voor het eerst mee en trok dankzij een uitgekiend en spraakmakend aanbod van activiteiten rond de tentoonstelling 'Plant je voort!' de belangstelling van veel publiek en veel media. Tussen acht uur 's avonds en twee uur 's nachts trok een gesta-

DE PENISCOLLECTIE
TROK OOK TIJDENS DE
MUSEUMNACHT VEEL
BELANGSTELLING.
[FOTO: JAAP VAN
LEEUVEN]

Necrophiliac ducks, clever sheep show why science ca

Mark Henderson on the alternative prizes that recognise the best in the most useless research

WHEN a male mallard duck flew into the glass facade of Rotterdam's natural history museum in 1995, Kees Moeliker had little idea that he was about to witness a landmark in biological science.

Upon hearing a loud bar floor below his office, the scientist rushed to investigate. He found the bird's lifeless body on the ground — another duck "raping the corpse".

Eight years later, Dr Moeliker

PLANT JE VOORT

PIEPSHOW VOOR DE HELE FAMILIE

Tijgerpenissen en vlindersax

Gezellig. Een dagje met het hele gezin naar de piepslogies... Het kan tot en met 14 juni in Club Zoom ROTTERDAM, waar de tentoonstelling *Plant Je Voort* van parende vliegen, pijpende muggen en en tarten iedere fantasie. Laat uw Peniszaal verdwijnen, want de k

worden in volle glorie zoogdierballen, op sterk water of droog

for "Chickens prefer beautiful humans" (*Hum. Nature* 13, 383-389; 2002). And C. W. Moeliker of the Natuurmuseum in Rotterdam, the Netherlands, won the biology prize for documenting the first known case of homosexual necrophilia in the mallard duck (*Deinsea* 8, 243-247; 2001).

In her acceptance speech, Magalro told the crowd that she got a 50% discount on a cab fare for showing that taxi cab drivers are perhaps the first instance of ar

AANDACHT VOOR HET MUSEUM IN THE TIMES (LINKS), PENTHOUSE (MIDDEN) EN NATURE (RECHTS). [COLLAGE: JAAP VAN LEEUWEN]

Instituut voor Aardwetenschappen te Utrecht werd gehouden ter ere van de 70ste verjaardag van de paleontoloog Hans de Bruijn, verbonden aan de Universiteit Utrecht. Het is met 576 pagina's de dikste *Deinsea* ooit. De uitgave van dit nummer werd mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van Grecian Magnesite, Griekenland.

Internet

De website van het museum (www.nmr.nl) werd informatiever. Zo kwam er een uitgebreidere sectie in de Engelse taal en basisinformatie in het Frans. Bij de informatie over tentoonstellingen werd een hoofdstuk 'geweest' toegevoegd waardoor informatie over oude exposities raadpleegbaar blijft. Ook nieuw is het gebruik van zogenaamde PDF-bestanden waardoor bijvoorbeeld (oude) *Straatgras*-artikelen in opgemaakte vorm te downloaden zijn. Een andere vernieuwing betrof de abstracts van *Deinsea* artikelen die in dit verslagjaar vanaf nummer 1 (1994) op de site te vinden zijn. Het totaal aantal hits in 2003 bedroeg 32.012. Hiervan was 84% afkomstig uit Nederland, 5% uit de Verenigde Staten, 3% uit België en 1% uit het Verenigd Koninkrijk. De rest van de wereld was goed voor 7% van het aantal hits. Record aantallen bezoekers per dag werden gevestigd op 28 februari (340 hits), toen het museum vanwege de publiciteit rond de Museumnacht op veel 'startpagina's' werd vermeld, en op 6 oktober (411 hits) ten gevolge van de internationale publiciteit rond de uitreiking van de Ig Nobel prijs.

Publiciteit

Het museum deed het in 2003, zowel nationaal als internationaal goed in de media. Het begon met veel

aandacht in binnen- en buitenland voor de tentoonstelling 'Plant je voort!' en - tegen de tijd dat de publiciteit een beetje begon te luwen - met een ware publiciteitsgekte rond het Museumnacht-programma van het museum (dat ook met seks te maken had). Tussendoor was er mooie aandacht in de landelijke dagbladen voor de fototentoonstelling 'Onomkeerbaar' en de opzienbarende Nederlandse vondst van een (geologisch zeer jonge) onderkaak van een sabeltandtijger. Ook de 'junglebus' van Ton Matton (onderdeel van de bijdrage van het museum aan de 1e Architectuurbiënnale Rotterdam) deed het goed in de media. Begin oktober was het publicitair echt raak met de uitreiking van de Ig Nobel prijs aan de conservator van het museum, Kees Moeliker. Hierdoor waren de prijswinnaar en het museum (voorpagina)nieuws in binnen- en (elk denkbaar) buitenland. Een binnenlands hoogtepunt was een optreden van Moeliker in de late-night talkshow 'Barend & Van Dorp'. Deze media aandacht voor activiteiten van het museum ging in het najaar voort met prettige aandacht voor de manifestatie en tentoonstelling 'Mensbeeld'.

Kortings acties

Het museum sloot zich dit jaar aan bij 'AVRO Dier en Natuur' waardoor houders van een zogenaamde Girafpas voor het gereduceerde tarief het museum kunnen bezoeken. Aan het eind van het jaar liep de actie 'leuke dingen doen met Eneco' waarbij alle afnemers van Eneco-energie korting op de entree van het museum kregen. Beide acties leverden minimale bezoekersaantallen. Aan het einde van het jaar werd besloten om deelname aan de Rotterdam Card vaarwel te zeggen. De kosten waren te hoog en het bezoek van

DE MUSEUMLES
'WERELDNATUUR'
(LINKS) EN
BRAAKBALLEN PLUIZEN
(RECHTS).
[FOTO'S: KEES MOELIKER]

kaarthouders bleef uit. Acties die in 2003 doorliepen zijn de niet meer weg te denken gratis entree voor houders van Rotterdampas en Museum(jaar)kaart.

EDUCATIE

Scholen

Het nieuwe educatieprogramma voor de basisschool dat in september 2002 van start ging met een aantal museumlessen op verschillende niveaus en over verschillende onderwerpen, werd aan het begin van het verslagjaar uitgebreid met een les voor de groepen 1-2 van het basisonderwijs, getiteld 'Kleine bever en de echo'. Deze les die zeer visueel is opgezet, heeft als uitgangspunt het prentenboek met dezelfde titel en voorzag in een dringende behoefte van het onderwijs voor een activiteit speciaal voor kleuters. Zo ging het jaar 2004 dus van start met een volledig en volwaardig aanbod voor het basisonderwijs. De vraag van scholen in Rotterdam en omgeving (via de SKVR die het educatieve aanbod van Rotterdamse musea gebundeld aanbiedt) was zo groot dat besloten werd het museum op maandag voor scholen open te stellen. De capaciteit werd daarmee verhoogd tot negen groepen per week. In totaal kwamen 227 basisschoolgroepen (bijna 5800 leerlingen) uit Rotterdam en omgeving voor een museumles naar het Natuurmuseum. Als educatief 'extraatje' werkte het museum van 13 oktober tot de kerstvakantie mee aan een educatief project van de Kunsthal rond hun tentoonstelling over Zwartvoetindianen. Schoolklassen uit het hele land konden, na hun bezoek

aan onze burens, ook het Natuurmuseum bezoeken voor deelname aan de educatieve activiteit rond 'de arend en de bever'. Het leverde veel extra bezoek van scholen op: 67 groepen (2071 leerlingen) uit heel Nederland.

Feestjes

De kinderfeestjes bleven ook in 2003 een belangrijke educatieve activiteit van het museum. Het feestje voor 7-12 jarigen werd vernieuwd en omgedoopt tot 'hét onderzoeksfeest'. De witte jassen en het braakballenpluizen maken nog steeds deel uit van het programma, de rest is nieuw. De kinderen gaan nu zelf (maar wel onder begeleiding) actiever op onderzoek, bijvoorbeeld fossielen zeven en meten, met een pincet peuteren etc. Het 'potvispartijtje' voor de kleintjes bleef ongewijzigd. In totaal vonden er in 2003 182 onderzoeksfeestjes en 113 potvispartijtjes plaats.

Overige activiteiten

'Kunstkijken' trok in maart ruim 200 Rotterdamse basisschoolleerlingen naar het museum waar, in samenwerking met de SKVR, animatiefilmpjes werden gemaakt die geïnspireerd waren op opgezette dieren van het museum. De speciaal voor de meivakantie ontwikkelde speurtocht 'Vlinders in je Buik' was goed voor flink wat kinderen (en hun ouders). Voor het jaarlijks terugkerende fenomeen 'Jeugdvakantiepaspoort' (JVP) dat in de zomervakantie Rotterdamse basisschoolleerlingen tal van leuke en/of leerzame activiteiten aanbiedt, ontwikkelde het museum een activiteit rond het thema 'wereldreis'. De 1599 kinderen die met het JVP binnenkwamen zorgden voor flink wat drukte in de wat het overige publiek betreft rustige zomermaanden. De Rotterdamse Kinderboekenweek (1-12 oktober) had als thema 'Diep in het Bos'. Het museum sloot aan met de activiteit 'Museumbeestenbende' voor de basisschool en individuele bezoektjes. Ook deed het museum weer mee met de Nationale Braakbal Pluisweek die van 17 t/m 23 november plaats vond. Het educatieve jaar werd inmiddels traditiegetrouw afgesloten met de 'kerstactiviteit' voor kinderen. Dit jaar stonden er creatieve activiteiten rond een schimmenspel op het programma.

ANIMATIEFILMPJES
MAKEN TIJDENS
'KUNSTKIJKEN'.
[FOTO:
JAAP VAN LEEUWEN]

COLLECTIE EN ONDERZOEK

Aanwinsten

In het aanwinstenregister werden 73 schenkingen geregistreerd, uiteenlopend van een paar losse schelpen tot een complete vlinderverzameling. Het getal 73 zegt dus niets over de omvang en kwaliteit van de aanwinsten. Per deelcollectie zijn de volgende schenkingen zeker het vermelden waard. De vogelcollectie registreerde 110 geconserveerde aanwinsten. Het merendeel betrof 77 balgen van grotere vogels die E.J.O. Kompanje aan het museum schonk. Daarnaast verwierf het museum een leuke serie van 18 goed gedocumenteerde vogelschedels van het Rotterdams Lyceum die oorspronkelijk tot de collectie W.C. van Heurn behoorden. Een serie van 52 uitvoerig gedocumenteerde skeletten van Nederlandse meeuwensoorten werden door J.N.J. Post geschonken. Losse vogelaanwinsten waren, onder andere, twee Molukse grootpoothoenders *Eulipoa wallacei* en een schedel van een vale gier *Gyps fulvus* (Heij), een Turkse boomklever *Sitta krueperi* (Moeliker) en een stormvogeltje *Hydrobates pelagicus* (Vogelklas Karel Schot). De oude collectie naturalia

die van het Rotterdams Lyceum werd ontvangen, bleek een aantal verloren gewaande stukken dolfinmateriaal uit de collectie Van Deinse te bevatten. Andere aanwinsten voor de zoogdiercollectie betroffen onder andere een fraaie collectie van negen hoofd-halspreparaten van Afrikaanse hoefdieren (donatie J.J.M. Slangen, ex collectie J.W.G. Schoterman). Uit dezelfde collectie kregen wij ook een platte huid met opgezette kop van een Sumatraanse tijger die in 1895 werd geschoten nadat het roofdier daarvoor nog twee mannen in de kampong van het leven beroofd had. Eveneens een bijzondere aanwinst was een kop-halspreparaat van een wild schaap (*Capra* sp.) uit Iran, geschonken door mevrouw Dros-de Vos. Het onfortuinlijke dier was door haar echtgenoot (J.A. Dros) in gezelschap van de Sjah van Perzië in november 1963 geschoten. Van baron C. Schimmelpenninck van der Oije ontvingen wij een opgezet vrouwelijk schubdier

WILD SCHAAP UIT IRAN
(AANWINSTNUMMER
03-003).
[FOTO: KEES MOELIKER]

SCHUBDIER UIT JAVA
(AANWINSTNUMMER
03-009).
[FOTO: KEES MOELIKER]

(*Manis javanicus*) dat was gevangen op Java in de periode 1931-1936. Het was afkomstig uit de boedel van Jhr mr Bonifacius Cornelis de Jonge, Gouverneur-generaal van Nederlands Indië in de jaren '30 van de vorige eeuw. Bijzonder is ook de schenking van Gilbert Th. de Vries: de complete schedel van een zuidelijke griend (*Globicephala macrorhynchus*), verzameld op Saunders Island, één van de Falklandeilanden. De aanvoer van fossiele zoogdieren lijkt een beetje op te drogen, maar de schenking van een complete slagtang van een vrouwelijke mammoet door basisschool Het Waterschip en een fossiele (!) hoorn van een oerrund (*Bison priscus*) uit Canada door C. Schouwenburg waren mooie aanwinsten voor de collectie. De entomologische collectie werd aangevuld met de verzameling Van der Zwan (26 grote dozen vlinders en kevers) en R. Vis schonk 400 geprepareerde dag- en nachtvlinders uit verschillende gebieden, zoals Canada, Madagaskar, Dominicaanse Republiek en Europa. Als belangrijkste aanwinst voor de schelpencollectie verdienen de schenkingen van J. Trausel zeker een vermelding in dit jaarverslag. Hij schonk 142 monsters mariene slakkenhuisjes uit zijn privé-verzameling met soorten die tot dan toe in de museumcollectie ontbraken.

Collectiebeheer

De bewaaromstandigheden van de collectie bleven gelijk aan die van het vorige verslagjaar. Het zoogdier- en vogeldepot moest iets aan oppervlakte inleveren door de plaatsing van een wand waardoor de meterkast en andere technische apparatuur fysiek afgescheiden werd van de collectieruimte. Dit is een verbetering ten

BOOMKLEVERS, WAAR-
ONDER EEN TURKSE
(AANWINSTNUMMER
03-041).
[FOTO: KEES MOELIKER]

opzichte van de oude situatie. In de kelderdepots onder de villa kon de luchtvochtigheid met ontvochtigers redelijk op peil gehouden worden.

Overstromingen in de nieuwbouwkelder waren in het eerste halfjaar talrijk, maar leken later door rigoureuze aanpassingen aan de riolering en de vuilwaterput tot het verleden te behoren.

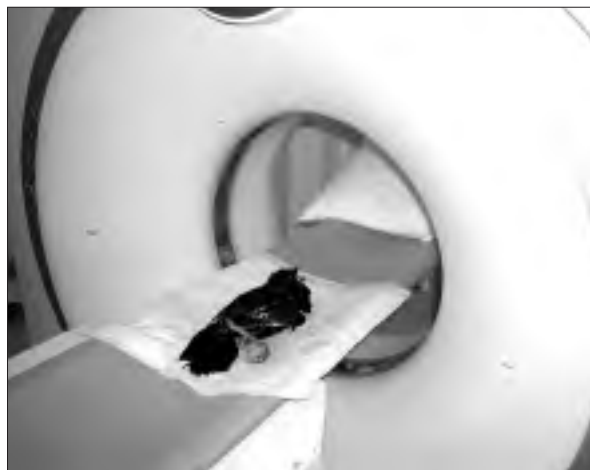
De bewaaromstandigheden in de zolderdepots bleven redelijk stabiel, het blijft daar echter in de zomer te warm (en te vochtig) wegens het ontbreken van enige vorm van klimaatbeheersing.

Ondanks de halfjaarlijkse preventieve ontsmettingsacties in de collectiedepots en de voortdurende monitoring met feromoonvallen, werd begin september een 'outbreak' van voor de collectie schadelijke insecten in het skelettendepot geconstateerd. De firma ABR heeft onmiddellijk een spuitactie uitgevoerd en de nabehandeling van verdacht skeletmateriaal gebeurde met de diepvriestmethode. Hierdoor was deze calamiteit snel onder controle. Opslag van de conserveringsvloeistof alcohol 70% is - met de plaatsing van een brandwerende kast - aangepast aan de eisen die de brandweer en Milieudienst stellen.

In dit verslagjaar heeft de registratie van de collectie in de database CB 1.0 een grote vlucht genomen. Op 31 december waren 12.115 records ingevoerd, verdeeld over de volgende deelcollecties: vogels 1000 (opgezette exemplaren), fossiele zoogdieren 1500, recente zoogdieren 1400, vissen 1100, weekdieren (schelpen) 4200, kreeftachtigen 1100, overige ongewervelden (Porifera, Annelida, Cnidaria, Sipuncula, Bryozoa, Chordata, Echinodermata, Pycnogonia) 540, herbarium (hogere planten) 1275. Hiermee samenhangend, zijn de deelcollecties vissen en fossiele zoogdieren opnieuw systematisch geordend, op standplaats gezet en daarmee volledig ontsloten.

HET BRUIJNS BOSHOEN
GING DOOR DE
CT-SCANNER VAN HET
ERASMUS MC.
[FOTO: KEES MOELIKER]

Onderzoek

Een voorbeeld van lopend onderzoek is getiteld 'Plio-Pleistocene paleogeography and sequence stratigraphy of the Southwest Netherlands'. Dit project wordt gerealiseerd door André Slupik in samenwerking met F. Wesselingh, conservator Mesozoïsche en Kenozoïsche Mollusca van Naturalis te Leiden, en is gebaseerd op de Deltadienstboringen waarvan monsters van complete profielen van 14 boringen deel uitmaken van de geologische verzameling van het museum. In het jaar 2003 werden onder andere granulometrische metingen verricht van de Pleistocene sequenties en de resultaten werden verwerkt met behulp van computerapplicaties hetgeen resulteerde in enkele honderden geplotte grafieken met frequentie- en cumulatieve curven van de korrelgrootte-verdeling. Bovendien werden (door Wesselingh) de mollusken-frequenties geteld in enkele profielen wat het beeld van verspreiding in de geologische tijd heeft opgeleverd. Enkele publicaties gebaseerd op tot nu toe verkregen resultaten en interpretaties van gegevens zijn in voorbereiding.

Het Bruijns boshoen dat in 2002 werd verworven, was onderwerp van uitvoerige studie door C.J. Heij, J.N.J. Post, E.J.O. Kompanje en C.W. Moeliker. Hiervoor werd de complete vogel, alvorens te worden geprepareerd als balg, dankzij welwillende medewerking van de Afdeling Radiologie van het Erasmus MC middels CT- en MRI-scans anatomisch in beeld gebracht. Een artikel met voorlopige resultaten werd gepubliceerd.

Het onderzoek naar de onderkaak van een sabeltandtijger uit de Noordzee, waar vanuit het museum door J.W.F. Reumer, K. Post en D. Mol aan werd deelgenomen, werd in dit verslagjaar gepubliceerd in het prestigieuze *Journal of Vertebrate Paleontology*.

De afdeling Malacologie beet zich vast in de honderden monsters van schelpen van de familie Neritidae die in de loop van de afgelopen jaren in Oost-Indonesië werden verzameld. Hierbij werd samengewerkt met specialisten in de hele wereld. De entomologische collectie werd geraadpleegd door W. van Steenis die voor de European Invertebrate Survey (EIS) de Syrphidae heeft 'opgenomen'. C. Zwakhals onderzocht de vliesvleugeligen uit de collectie Lindenmans en ontdekte een serie 'vergeten' holotypen onder de Ichneumonidae. Collectiebeheerder B.J. van Vondel verdiepte zich in de waterkevers van het Afrikaanse Benin.

SEDIMENTMONSTERS
UIT DE ONDERGROND
VAN ZUIDWEST-
NEDERLAND.
[FOTO: KEES MOELIKER]

tis of voor een vriendenprijs beschikbaar gesteld. Zo vergaderden de afdeling Maaswaarden van de Nederlandse Geologische Vereniging en de Rotterdamse Natuurhistorische Club regelmatig in de Hoboken Salon. Daarnaast fungeerde de Hoboken Salon voor het museum als ontvangst- en werkruimte voor schoolklassen of andere groepen, werden er openingen en aansluitende recepties gehouden en vonden er interne vergaderingen of bijeenkomsten plaats.

BRUIDSPAAR OP DE TRAPPEN VAN HET MUSEUM.
[FOTO: TON BENNEMEER]

Huisvesting en situering

Toename van het aantal medewerkers noopte tot een herindeling van de kantoorruimten. bureau Stadsnatuur verhuisde van de nieuwbouw naar de oudbouw, waar twee 'kamers' tot één kantoorruimte werden samengevoegd. De ruimte werd voorzien van nieuwe bekabeling. Een andere kleine bouwkundige aanpassing vond in de kelder van de nieuwbouw. Daar werden de meterkasten en andere technische voorzieningen met een muur afgescheiden van het collectiedepot. Deze ruimte werd de nieuwe standplaats van de computerservers. Hiermee is de rek wat betreft het aantal werkplekken uit het gebouw, zeker ook gezien de beperkte vloerbelasting waar we in de oudbouw mee te maken hebben.

De staat van onderhoud van het gebouw verslechterde. Het hout- en voegwerk is inmiddels in slechte staat en ook de trap van de entree is aan onderhoud toe. De losse kiezels rondom het pand zijn zeer onpraktisch op het gebied van onderhoud (moeilijk schoon te houden) en veiligheid (regelmatig worden met de kiezels ruiten ingegooid). Met de toename van de bezoekersaantallen en het aantal medewerkers bleek eens te meer dat ventilatie in het (oude) gebouw zeer slecht is: in de zomermaanden zijn temperaturen gemeten die voor bezoekers en medewerkers onaanvaardbaar waren. Dat geldt ook voor de collectie die zowel in de publieksruimten als de depots onder ongeconditioneerde omstandigheden is geplaatst en opgeslagen. Een ander probleem dat samenhangt met de toename van activiteiten, bezoekersaantallen en medewerkers is de capaciteit van de elektrische installatie. Die bleek niet toereikend te zijn met regelmatig stroomstoringen tot gevolg.

De lage ligging van het gebouw ten opzichte van het rioleringsstelsel maakt dat de afvoer van riool- en hemelwater sterk wordt bemoeilijkt. Ook in dit verslagjaar zorgde deze situatie voor flinke wateroverlast.

DE HOBOKEN SALON IS ZOWEL VERGADER- ALS TROUWLOCATIE.
[FOTO'S: JAAP VAN LEEUWEN (LINKS) EN FRED ABEL (RECHTS)]

In het voorjaar verzorgde Jelle Reumer een serie colleges over het onderwerp 'Paleoecologie en habitatfragmentatie' voor tweede/derdejaars studenten biologie en (bio)geologie aan de Universiteit Utrecht. Als voortvloeisel uit deze onderwijsactiviteit werden door studenten biologie en biogeologie aan de Universiteit Utrecht in het kader van hun doctoraal- c.q. masteropleidingen tijdens dit verslagjaar onderzoeken gestart op basis van de collectie van het museum: Jorinde Sprong deed onderzoek naar de vegetatie op braakliggende terreinen in de stad en de relatie tussen de plantengroei en externe factoren; Sake Timmermans onderzocht de zoogdierfossielen uit de Eurogeul en begon tevens aan het voorbereiden van een expositie over dit onderwerp; Tjitske Visser verdiepte zich in (fossiele) zadelrobben uit het laatste deel van de IJstijd, zich baserend op een door Klaas Post aan het museum geschonken collectie. Het materiaal stamt van de bodem van de Noordzee.

GEBOUW

Hoboken Salon

In het jaar 2003 werden er 22 huwelijken of partnerschapsregistraties voltrokken en werd de Hoboken Salon 12 keer commercieel verhuurd. Voor activiteiten van derden die in het verlengde liggen van de doelstellingen van het museum wordt de Hoboken Salon gra-

Dankzij het installeren van twee nieuwe pompen in de vuilwaterput en enige aanpassingen aan het rioolstelsel werd dit probleem in de loop van het jaar (naar het zich laat aanzien) verholpen.

BUREAU STADSNATUUR ROTTERDAM (bSR) bureau Stadsnatuur Rotterdam maakt - nu de gemeente Rotterdam zich grotendeels (financieel) heeft teruggetrokken - deel uit van het Natuurmuseum Rotterdam. De voorheen functionerende stuurgroep van bSR was niet meer aan de orde en is in 2003 dan ook niet bijeen gekomen. Wel zijn plannen gemaakt om betrokken ambtenaren van de verschillende diensten en afdelingen twee tot drie keer per jaar bij elkaar te laten komen in de vorm van een klankbordgroep.

Projecten

In het jaar 2003 heeft bSR ruim twintig projecten in opdracht uitgevoerd. Daarnaast is een aantal projecten uit 2002 in het begin van dit verslagjaar afgehandeld. Voor een overzicht zie 'bSR projecten' in de bijlagen. Al het veldwerk is uitgevoerd door bSR tenzij anders aangegeven. Naast deze opdrachten is nog een tiental projecten niet doorgegaan nadat offerte was uitgebracht. Dit betrof onderzoek naar (potentieel) voorkomen van beschermde soorten, maar ook een onderzoek naar de flora en fauna op volkstuincomplexen in Overschie.

Inventarisaties SLR

Medewerkers van Stichting Landschapsonderhoud Rotterdam hebben verspreid over de gemeente ruim driehonderd inventarisaties uitgevoerd aan flora, sprinkhanen, libellen, dagvlinders, vissen, amfibieën, vogels en zoogdieren. Dit gebeurde in opdracht van Beheer Buitenruimte.

NiK

Samen met Sport en Recreatie is een aantal acties in het kader van Natuur in Kaart uitgevoerd. Het ging om dagvlinders en winterwatervogels. Ongeveer honderd mensen hebben deelgenomen aan een cursus en/of hebben inventarisaties uitgevoerd. Voor de vrijwilligers organiseerde bSR in juni 2003 zoals elk jaar een avond waarbij de resultaten van de inventarisaties uit 2002 werden gepresenteerd. Als speciale spreker was Kees Mostert uitgenodigd die een presentatie gaf over de zoogdieren van Rotterdam. Na afloop was er een borrel en alle aanwezigen ontvingen een exemplaar van bSR-rapport 23: Natuur in Kaart 2002 (de resultaten van de acties 'Breng Waterplanten, Dagvlinders en Watervogels in Kaart'). Helaas moest bekend worden gemaakt dat Sport en Recreatie geen budget meer heeft om de succesvolle actie in 2004 te blijven ondersteunen.

Natuurmonitor met Natuurverenigingen

Met Natuur- en Vogelwacht Rotta, de Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijknatuurteam Alexander en het IVN zijn afspraken gemaakt voor het uitvoeren

van inventarisaties (respectievelijk broedvogels, paddestoelen, dagvlinders & libellen en flora). Deze organisaties ontvangen hiervoor een kleine onkostenvergoeding.

Nieuwsbrief

In 2003 werd 'Natuurlijk Rotterdam', de nieuwsbrief van bSR, driemaal verstuurd aan ongeveer achthonderd adressen (politiek, ambtenaren, inventariseerders binnen Rotterdam en stadsecologen in het land). De nieuwsbrief is gevuld met artikelen over lopende projecten en overzichten van het voorkomen van soortgroepen in Rotterdam. Daarnaast is er een aantal vaste rubrieken zoals Natuur in Kaart, Soortenportret en Bijzondere waarnemingen. Gebleken is dat deze bSR uitgave door haar lezers gewaardeerd wordt.

Publiciteit

Steeds vaker weten regionale, maar ook nationale media bSR te vinden wanneer het gaat om natuur in de stedelijke omgeving. De acties om meer te weten te komen over de veenmol en de grote gele kwikstaart leverde vooral lokaal enige publiciteit op. Net als de ontdekking van de zeer zeldzame Rivierrombout (een libel) op een braakliggend terrein in Feijenoord - voor het eerst sinds honderd jaar. Ook bij de jaarlijkse bijeenkomst voor de vrijwilligers leverde weer de nodige publiciteit op. Vanwege de bezuinigingen op het project Natuur in Kaart was er dit jaar ook interesse van TV Rijnmond. Verder waren de plannen rondom het Zuiderpark goed voor vragen van journalisten, net als de meeuwenproblematiek bij bedrijven in het westelijk havengebied. Aan het eind van het jaar stond er nog een groot artikel op de voorpagina van De Gelderlander over natuur in de stad.

DE ZEER ZELDZAME
RIVIERROMBOUT WERD
DOOR bSR ONTDEKT
IN DE WIJK
FEYENOORD.
[FOTO: MARTIN EPE]

Bijlagen Jaarverslag 2003

TIJDELIJKE TENTOONSTELLINGEN

Intern

(verlengd) t/m 8 maart 2003

75 JAAR NATUURMUSEUM ROTTERDAM

de collectie in (natuur)historisch perspectief

Voor de inhoud van deze jubileumtentoonstelling wordt verwezen naar het jaarverslag 2002.

t/m 14 juni (verlengd t/m 28 september)

PLANT JE VOORT!

het hoe en waarom van seks

Deze eigen productie die medio december 2002 opende, bestond uit vier onderdelen. Een grote uitstalling van Fuchia's die de ongeslachtelijke voortplanting (voortplanting zonder seks) symboliseert, de 3D-insecten Peepshow: een darkroom met een doorlopende vertoning van driedimensionale foto's van parende insecten door Wim van Egmond, een informatief gedeelte over de geslachtelijke voortplanting, en - als primeur in Nederland en daarbuiten - de grote collectie zoogdierpenissen en -penisbeentjes die het museum in 2001 in bezit kreeg. Met 'Plant je voort!' vulde het museum haar hele bovenverdieping met een pikant-informatieve tentoonstelling. Na 14 juni werd deze publiekstreker in enigszins ingedikte vorm verlengd.

14 maart t/m 20 april

'ONOMKEERBAAR'

Voor de bijdrage van het Natuurmuseum aan de vijfde Foto Biënnale Rotterdam maakte Rob 't Hart (vooral bekend als architectuurfotograaf) 'Onomkeerbaar', een serie van 24 gestelde zwart-wit portretten over leven, natuur, schoonheid, erotiek, emotie en dood. Meditatieve beelden, een bezinning tegenover het dagelijkse visuele geweld.

22 maart t/m 5 oktober

TUSSEN TALAIOT EN TOERIST

Een reis door de prehistorie van de Balearen

Perfect bewaard gebleven houten voorwerpen, afgodsbeeldjes en rituele objecten geven inzicht in de gebruiken en rituelen die dateren van 2000 tot 1000 jaar voor Christus, lang voordat de eerste toeristen de Balearen als vakantiebestemming ontdekten. De expositie toonde ook foto's en maquettes van prehistorische heiligdommen (Talaiot en Taula) die niet alleen indrukwekkend zijn, maar ook uniek in Europa. Verscheidene Spaanse musea en archeologische instituten stelden voorwerpen uit hun collectie beschikbaar, waarvan het merendeel nooit eerder buiten Spanje aan het publiek getoond werd. Deze tentoonstelling was eerder te zien geweest in, en is gemaakt in samenwerking met, het Provinciaal Archeologisch Museum van Zuidoost Vlaanderen (PAMZOV) in Velzeke, België.

DE BEGRAVINGSNAVETA
VAN ARGENTIA
OCCIDENTAL
(MENORCA).
[FOTO: MARK VAN
STRYDONCK]

29 maart t/m 6 juni

SABELTANDTIJGER

Naar aanleiding van de spectaculaire vondst van een (zeer jonge) onderkaak van een sabeltandtijger in de Noordzee en de wetenschappelijke publicatie (door museummedewerkers) over deze noviteit in een vooraanstaand Amerikaans tijdschrift werd een kleine presentatie over dit Pleistocene roofdier ingericht. Blikvanger vormde een fraaie reconstructie-schildering van de hand van Hans Brinkerink waarop een sabeltandtijger op een jonge mammoet jaagt. Dit kunstwerk werd samen met de originele kaak en een aantal andere sabeltandtijger-resten tentoongesteld.

29 juni t/m 28 september

Sebastiaan Vos: 'GRONINGERS OP TIJD IN ROTTERDAM'

Jacques Hammen: PLASTIEKEN IN BRONS

Sebastiaan Vos nodigde (stad)Groningers uit om zich met een foto op een klok te laten afbeelden met een achtergrond naar keuze: water, vuur, lucht of aarde. Dit 'Timepicture' project groeide uit tot 150 klokken die werden geëxposeerd. Elke klok is keurig verdeeld in drie draaiende parten. De grootste cirkel draait per uur en laat het hoofd zien, de middelste draait per minuut en toont de romp, en de kleinste draait rond met de afbeelding van de onderste ledematen. Eens in het uur vormen de drie schijven de volledige gestalte. Jacques Hammen liet zich

EEN VAN DE 24
PORTRETTELEN UIT
DE SERIE
'ONOMKEERBAAR'.
[FOTO: ROB 'T HART]

door de natuur en de mythologie inspireren bij het maken van een fraaie serie bronzen plastieken. Beide kunstenaars wonen en werken in Groningen.

7 mei t/m 1 juni
THE HUMAN VECTOR

Deze in het kader van de eerste Architectuurbienale Rotterdam (1ab), met als thema 'mobiliteit', geproduceerde tentoonstelling ging in op de vraag op welke manier dieren en planten menselijke mobiliteitsstromen benutten om zelf te migreren en om zich ergens te vestigen. Op basis van (Rotterdamse) verspreidingsgegevens van de vijg, de stadskuif, de korfmossel, het Deens lepelblad, de zuidelijke boomsprinkhaan, de muurspin en muurvarrens werd deze vraag duidelijk gemaakt. Ton Matton maakte hiervoor een serie reliëfkaarten van Rotterdam. Ook zijn 'junglebus', een oude stadsbus die met tropische vegetatie was beplant, maakte deel uit van dit project. Financiële steun werd ontvangen van VSB fonds.

vanaf 15 oktober
MENSBEELD
kijk naar je eigen

De samenwerking tussen Erasmus MC en het Natuurmuseum kreeg in 2003 verder gestalte met de manifestatie en de expositie 'Mensbeeld' die op verschillende manieren laat zien waarop de biomedische wetenschap en de kunst tegen het menselijk lichaam aankijken. Belangrijk onderdeel vormde de installatie 'Magic Forest' van de Engelse zoöloog en kunstenaar Andrew Carnie die op sprookjesachtige wijze processen in de hersenen in beeld bracht. Te zien was hoe de kennis van de menselijke anatomie, de neurologie en de heilkunde vanaf de zestiende eeuw enorm is toegenomen. Tegenwoordig richt onderzoek zich op de moleculen en cellen waaruit het lichaam is opgebouwd. Met geavanceerde scantechieken, zoals CAT en MRI-scans, kunnen patiënten steeds beter worden onderzocht. De endoscopische chirurgie maakt het mogelijk via een kleine snee kijkoperaties

GEPLASTINEERD
MENSELIJK ONDERBEEN
IN DE EXPOSITIE
MENSBEELD.
[FOTO: KEES MOELIKER]

uit te voeren. Vanuit de tentoonstelling vertrokken tijdens Nationale Wetenweek dagelijks rondleidingen naar diverse locaties in het naastgelegen Erasmus MC. Zo was het bijvoorbeeld mogelijk een kijkje te nemen in de snijzaal, waar lichamen van overleden mensen worden ontleed voor wetenschappelijk onderzoek en het medisch onderwijs. Op de afdeling Radiologie lichtte een deskundige de verschillende beeldvormende technieken toe. Onderzoekers van de afdeling Neurowetenschappen demonstreerden het 'vestibulair platform', een soort flight-simulator voor evenwichtsonderzoek. Financiële steun (aan Erasmus MC) voor dit project werd ontvangen van Stichting Wetten.

Extern

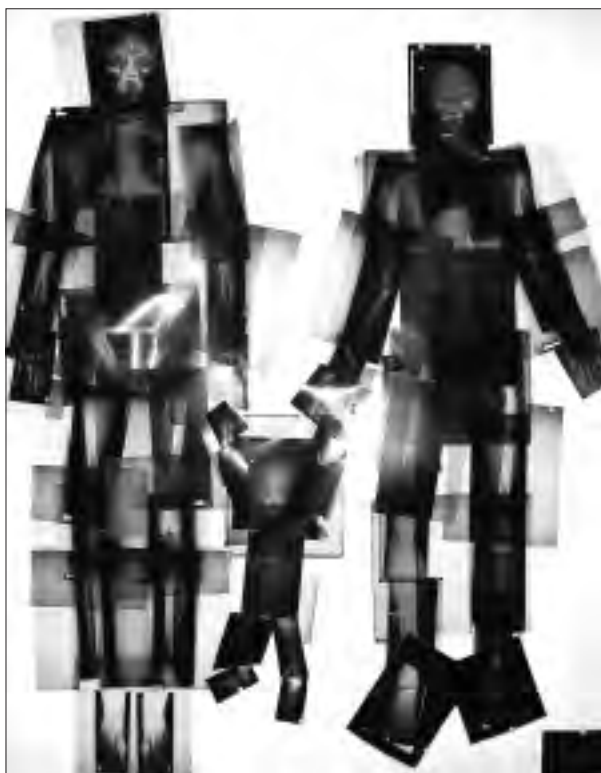
22 juni t/m 31 augustus
KRUIP UIT JE HUID
een sprookje voor kinderen vanaf vier

Deze NMR 'klassieker' uit 1999/2000 reisde nog steeds langs Nederlandse musea en was in 2003 in het Natuurhistorisch Museum Maastricht te zien.

MENSEN

Dienstverband Stichting Natuurmuseum Rotterdam

dr J.W.F. (Jelle) Reumer, directeur
C.W. (Kees) Moeliker, conservator & hoofd communicatie
Chr.A. (Anton) Groeneweg, projectleider producties
drs R. (Remco) Holtzer, hoofd algemene zaken (tijdelijk, vanaf 1 maart)
J.H. (Jaap) van Leeuwen, grafisch medewerker
ir A.A. (André) Slupik, assistent-conservator
G. (Gerard) Balneger, medewerker administratie
P.H.J. (Paulus) de Graaf, technisch medewerker
drs M.J. (Martin) Epe, coördinator bureau Stadsnatuur Rotterdam
drs F.L.A. Brekelmans, medewerker bureau Stadsnatuur

BLIKVANGER VAN DE
EXPOSITIE MENSBEELD:
MEER DAN HONDERD
RÖNTGENFOTO'S DIE
SAMEN EEN
GEZIN VORMEN.
[FOTO: KEES MOELIKER]

Rotterdam
ing. M.M.E. (Maurice) Backerra, medewerker bureau
Stadsnatuur Rotterdam
S.M. (Saskia) Coenders, educatief medewerker
L.(Lotte) Suur, educatief medewerker
J.M. (Asia) Krotzsynska, secretaresse
J. (Jeroen) Bakker, systeembeheerder
W.P. (Willem) Pesch, baliemedewerker/winkelbeheerder
A. (Anneke) van Vianen, baliemedewerker/winkelbeheerder
H. (Henry) van der Es, collectieregistrator, vanaf 1 januari

Overige dienstverbanden

R.W.G. (Remko) Andeweg, medewerker stadsecologie
(bSR)/herbarium, detachering vanuit Gemeentewerken
G. (Guido) Kuijt, financieel trainee, detachering vanuit
Servicedienst Gemeente Rotterdam, vanaf 1 november

Werkstad

De gastvrouwen en gastheren van het museum en enkele andere medewerkers zijn in dienst van Werkstad. Deze groep enthousiaste museummedewerkers bestond, na enig verloop, aan het eind van 2003 uit de volgende personen:

K. (Karin) Everhardus, assistent administratie, vanaf 4 augustus
T.L. (Thelma) Doulat
L. (Louis) Groeneweg
M. (Mohammed) Jbire
S. (Sarwan) Ramlal

Vrijwilligers

Collectiebeheerders en collectie-assistenten

L.A. (Loek) Aarsen, collectiebeheerder stenen en mineralen
R.W.G. (Remko) Andeweg, collectiebeheerder herbarium
(afdelingscoördinator botanie)
W. (Willem) Beekhuizen, collectieassistent vogels
ing R.M. (Rochus) Biesheuvel, collectiebeheerder cencelligen
(en bibliothecaris)
J. (Jaap) Breedveld, collectiebeheerder stenen en mineralen
drs A.E. (Arthur) Decae, collectiebeheerder spinnen
G.J. (Guis) Gulden, collectiebeheerder weekdieren
A.J.A. Heetman, collectie-assistent insecten
dr C.J. (Kees) Heij, collectie-assistent vogels
A.F. (Frans) de Jong, collectiebeheerder vissen
drs H.F. (Henk) de Jong, collectiebeheerder stekelhuidigen
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje, collectiebeheerder historische
collecties en recente zoogdieren (afdelingscoördinator
gewervelden)
drs J.A.W. (Jan) Lucas, collectie-assistent insecten
L.A. (Leo) Man in 't Veld, collectiebeheerder weekdieren
(tot 1 maart)
ir H.P.M.G. (Henk) Menkhorst, collectiebeheerder weekdieren
C.W. (Kees) Moeliker, collectiebeheerder vogels
drs J. (John) Mulder, collectiebeheerder amfibieën en reptielen
drs D.C. (Dennis) Nieweg, collectie-assistent weekdieren
ir B.G. (Ben) Otten, collectiebeheerder wieren (tot 1 maart)
J.N.J. (Hans) Post, collectiebeheerder weekdieren (afdelings
coördinator malacologie)
K. (Klaas) Post, collectiebeheerder fossiele zoogdieren
F.J.A. (Frans) Sliker, collectiebeheerder kreeftachtigen

(afdelingscoördinator overige ongewervelden)
ir A.A. Slupik, collectiebeheerder stenen en mineralen
(afdelingscoördinator geologica)
J. (Joop) Trausel, collectie-assistent weekdieren (vanaf 31 mei)
R.J. (Robert) Vink, collectie-assistent weekdieren
mr R. (Ruud) Vis, collectiebeheerder insecten (afdelings-
coördinator entomologie)
D.O. (Dick) Visser, collectie-assistent insecten
ing B.J. (Bernhard) van Vondel, collectiebeheerder insecten

De collectiebeheerders vormen tezamen de collectieraad. Dit orgaan adviseert de Vereniging, de Stichting en de directie omtrent het beheer van de collecties. De collectieraad heeft tijdens de verslagperiode tweemaal vergaderd, onder voorzitterschap van dr Jelle W.F. Reumer. Ir Henk Menkhorst was secretaris. In dit verslagjaar namen de heren Otten en Man in 't Veld afscheid als collectiebeheerders. De heer Trausel trad aan als nieuwe assistent op de afdeling Malacologie.

Onderzoeksmedewerkers

dr P.Y. (Paul) Sondaar (overleden op 25 maart)
D. (Dick) Mol
drs A.J. (André) Veldmeijer (vanaf 1 juli)

Onderzoeksmedewerkers hebben geen directe binding met de collectie. Het zijn vooraanstaande (amateur)wetenschappers die onder de paraplu van het museum en gebruikmakend van de museumfaciliteiten onbezoldigd onderzoek doen. De huidige honorair onderzoeksmedewerkers houden zich bezig met paleontologie. Dit verslagjaar viel het overlijden van Paul Sondaar te betreuren, en werd André Veldmeijer aangesteld als medewerker. Hij is specialist op het gebied van fossiele vliegende reptielen.

Stagiaires

Esther van Wel (t/m 27 juni, afdeling educatie)
Roxanne Nelemans (t/m 27 juni, afdeling educatie)
Jorinde Sprong (vanaf 1 juni, afdeling bSR)
Tjitske Visser (vanaf 1 september, afdeling Collectie &
Onderzoek)
Sake Timmermans (vanaf 1 november, afdeling Collectie &
Onderzoek)

Besturen

Bij de organisatie van het Natuurmuseum zijn drie rechtspersonen betrokken. De Stichting Natuurmuseum Rotterdam is de exploitant van het museum, de huurder van het gebouw en de werkgever van de museummedewerkers. Daarnaast bestaat de Vereniging Natuurmuseum Rotterdam NMR die de eigenaar is van vrijwel alle collecties en nauw betrokken is bij het collectiebeheer. Leden en donateurs van de Vereniging zijn te beschouwen als 'vrienden van het museum'. Beide rechtspersonen, de Stichting Natuurmuseum en de Vereniging Natuurmuseum, participeren in de Stichting Ondersteuningsfonds Natuurmuseum Rotterdam (voortgekomen uit het oude Rotterdams Natuurhistorisch Fonds), welk fonds een bescheiden 'endowment' beheert waaruit financiële ondersteuning kan worden gegeven voor zaken die buiten de normale exploitatiebegroting vallen.

Het bestuur van de Stichting Natuurmuseum Rotterdam was

aan het begin van het verslagjaar als volgt samengesteld:

naam	namens / op grond van
drs H.W.J.J. (Henk) de Bruijn (voorzitter)	bedrijfsleven
J.C.A.M (Jan) Luijbrechts RA (penningmeester)	Gemeente Rotterdam
ir H.P.M.G. (Henk) Menkhorst (secretaris)	Vereniging Natuurmuseum
J.H.D. (Jan) Bronder	Gemeente Rotterdam
A.F. (Frans) de Jong	Vereniging Natuurmuseum
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje	vrijwilligers
ir F.M. (Felix) Janssen	bedrijfsleven

Het algemeen bestuur heeft in het verslagjaar in totaal zes maal vergaderd; er werd besloten om de vergaderfrequentie te veranderen: vier maal per jaar een AB vergadering en maandelijks een korte DB vergadering. In de loop van het jaar nam ir F.M. Janssen afscheid van het bestuur wegens aflopen van zijn termijn; deze vacature werd pas in 2004 opgevuld met de komst van de heer C. Doorakkers.

Het bestuur van de Vereniging Natuurmuseum Rotterdam werd uitgebreid met de heer C. de Grijp die de functie van secretaris op zich nam. Aan het eind van het verslagjaar was de bestuurs-samenstelling als volgt:

naam	functie
mr C.W. (Kees) Vrijdag	voorzitter
drs H.F. (Henk) de Jong	penningmeester
C.(Kees) de Grijp	secretaris
H.L. (Hermann) Strack	natuurhistorisch secretaris
D.O. (Dick) Visser	bestuurder
F.J.A. (Frans) Sliker	bestuurder

Het bestuur van de Stichting Ondersteuningsfonds Natuurmuseum Rotterdam onderging geen wijzigingen:

naam	namens
mw mr A. (Annemarie) Heijmen (voorzitter)	(onafhankelijk)
vacature	Vereniging Natuurmuseum
F.J.A. (Frans) Sliker	Vereniging Natuurmuseum
J.N.J. (Hans) Post	R'dams Nat. hist. Fonds
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje	R'dams Nat. hist. Fonds
mr R. (Ruud) Vis	Stichting Natuurmuseum
drs H.F. (Henk) de Jong (penningmeester)	Stichting Natuurmuseum

SCHENKERS

Van de volgende personen en instellingen werden in 2003 schenkingen (naturalia en boeken/tijdschriften) ten behoeve van de collectie ontvangen:

R.W.G. Andeweg, W. Beekhuizen, J. van Berkel, C. van Doorne, mw H.E. Dros-de Vos, C.J. Heij, H.F. de Jong, mw V.C. Lakeman-Pastor, J.H. van Leeuwen, J. Klavers, A. Knibbe, E.J.O. Kompanje, J.A.W. Lucas, H.P.M.G. Menkhorst, C.W. Moeliker, D.C. Nieweg, B.G. Otten, J.N.J. Post, K. Post, W. Regter, C.J. Reumer, J.W.F. Reumer, Roteb Ontsmettingsdienst, J.J.M. Slangen, C. Schouwenburg, C. Schimmelpenninck van der Oije, A.A. Slupik, B.J. Snelson, P. Vastree, R.J. Vink, R. Vis, Vogelklas Karel Schot, mw I. de Vries-Larsen, mw C.F. Van der Zwan-Cornelisse, Chr. Basisschool Het Waterschip.

PUBLICATIES

De volgende publicaties van museummedewerkers zijn in 2003 verschenen (met uitzondering van artikelen die in Straatgras en Deinsea gepubliceerd werden):

Moeliker, C.W., Heij, C.J., Post, J.N.J. & Kompanje, E.J.O. 2003 - A new, a forgotten and a lost specimen of Bruijn's Brush-turkey *Aepyodius bruijnii* - Megapode Newsletter 17 (1): 2-8

Moeliker, Kees - De woerd en zijn wokkel - NRC Handelsblad (achterpagina) 10 juli 2003

Moeliker, Kees - Uitverkoren met een dead mallard paper - Bionieuws 13 (17): 10 [10 oktober 2003]

Moeliker, C.W. - Krabplevier; Sint-Helenaplevier; Vogels van Eritrea 1 en 2; Chinese vogels; Vogels uit Kongo - losbladige informatie in: The International Birdlife Stamp Collection, Edel Collecties, Bunschoten

Mol, Dick, Klaas Post, Jelle Reumer, Hans van der Plicht & John de Vos - Late Pleistocene terrestrial and marine mammals from the Eurogeul, North Sea, the Netherlands - pp. 92-97, in: 3rd International Mammoth Conference, 2003: Program and Abstracts - Palaeontology Program, Government of the Yukon, Occasional Papers in Earth Sciences No. 5, 155 pp.; ook op website: <http://www.yukonmuseums.ca/mammothabstrmol.htm>

Mol, Dick, Alexei Tikhonov, Johannes van der Plicht, Ralf-Dietrich Kahlke, Regis Debruyne, Bas van Geel, Jan Peter Pals, Christian de Marliave & Jelle Reumer - Results of the Cerpolex/Mammothus expeditions on the Taimyr Peninsula, Arctic Siberia, Russian Federation - pp. 97-112, in: 3rd International Mammoth Conference, 2003: Program and Abstracts - Palaeontology Program, Government of the Yukon, Occasional Papers in Earth Sciences No. 5, 155 pp.; ook op website: <http://www.yukonmuseums.ca/mammoth/abstrmol.htm>

Reumer, J.W.F., Lorenzo Rook, Klaas van der Borg, Klaas Post, Dick Mol & John de Vos, 2003 - Late Pleistocene Survival of the Sabre-toothed Cat *Homotherium* in Northwestern Europe - Journal of Vertebrate Paleontology 23 (1): 260-262

Reumer, J.W.F. - Muridae (Mammalia, Rodentia) from the Zuurland boreholes near Rotterdam (the Netherlands) / Muridae (Mammalia, Rodentia) de los sondeos de Zuurland cerca de Rotterdam (Holanda) - pp. 569-578, in: N. López-Martínez, P. Peláez-Campomanes & M. Hernández Fernández (eds.) - En torno a Fósiles de Mamíferos: Datación, Evolución y Paleambiente - Coloquios de Paleontología Vol. Ext. 1 (2003): 715 pp.

Reumer, J.W.F. - Insectivore biodiversity and the paleoclimate - p. 198, in: Macholán, M., Bryja, J. & Zima, J. (eds.) - European Mammalogy 2003. 4th European Congress of Mammalogy, Brno, Czech Republic, July 27 - August 1, 2003. Program & Abstracts & List of Participants, 268 pp.

Reumer, J.W.F. - The Island Paradox - pp. 61-62, in: International Symposium Insular Vertebrate Evolution, the Palaeontological Approach. Palma, Mallorca, September 16-19, 2003. Programme & Abstracts, 92 pp.

Reumer, J.W.F. - Paul Y. Sondaar (1934-2003) - Bionieuws 13 (7), 11 april 2003: 5

Reumer, J.W.F. (samenstelling) - (Paleo)ecologie en habitatfragmentatie - collegereader Biogeologie, cursusjaar 2002-2003, Universiteit Utrecht, ongenummerd

Reumer, J.W.F. - Paul Sondaar (1934-2003): man van paarden en eilanden - *Cranium* 20 (1): 3-4. Ook gepubliceerd op de website van de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren (http://members.lycos.nl/wpz/nieuwsitems/paul_sondaar/paul_sondaar.htm) en in *Straatgras* 15 (1-2): 16-17

Reumer, Jelle - Plant je voort! De waarheid over sex - Contact, Amsterdam, 128 pp. (ISBN 09-254-1956-9)

Reumer, Jelle - Nawoord. De pinguïn, de Schepper en andere tweebeinigen - pp. 187-189, in: Gerard Peet - kleine Rotterdamse Pinguïn Encyclopedie - Uitgeverij HSI, Rotterdam, 191 pp. (ISBN 90-808195-1-4)

Van Vondel, B.J. - Review of the Haliplidae of Vietnam with the description of a new species (Coleoptera) - *Tijdschrift voor Entomologie* 146: 45-47

bSR PROJECTEN (opdrachtgevers staan tussen haakjes)

0033 – Ludolf de Jonghstraat (Vrooman B.V.)

Op een braakliggend terrein is een verkennend onderzoek uitgevoerd naar het (potentieel) voorkomen van beschermde soorten. Ook zijn aanbevelingen gedaan hoe om te gaan met het terrein om de aanwezige natuurwaarde te behouden tot aan het moment dat het in gebruik genomen is. Na de geschreven bSR-notitie, is er op verzoek van de opdrachtgever een uitgebreider bSR-rapport geschreven.

bSR-notitie 0033. Braakliggend terrein Ludolf de Jonghstraat (Brekelmans & Epe) bSR-rapport 19. Flora en Fauna op terrein aan Ludolf de Jonghstraat; begeleidend rapport bij aanvraag ontheffing (Brekelmans, Epe & Andeweg)

0034 – Hooibeestje Laan op Zuid (werf Feijenoord)

In de berm aan de Laan op Zuid komt een populatie van het Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*) voor en hierover is een bSR-notitie geschreven met name gericht op het voeren van het juiste (maai)beheer.

bSR-notitie 0034. Hooibeestje Laan op Zuid (Andeweg & Epe)

0035 – Geuzenbos (Beheer Buitenruimte)

Op verzoek van Beheer Buitenruimte zijn de beschikbare gegevens van het Geuzenbos (flora, dagvlinders, broedvogels, vleermuizen, kleine grondgebonden zoogdieren) gebundeld en mede op basis daarvan zijn aanbevelingen gedaan voor inrichting en beheer.

bSR-rapport 21. Flora en Fauna van het Geuzenbos (Brekelmans, Epe & Andeweg)

0038 – Kralingse Bos 2003 (werf Kralingen-Crooswijk)

In het kader van een beheersubsidie heeft de werf Kralingen-Crooswijk verzocht een monitor op te zetten en uit te voeren. In 2003 zijn inventarisaties gedaan aan mossen (J. de Bruijn), flora, libellen, dagvlinders, sprinhanen, vissen (Stichting Landschapsonderhoud Rotterdam), amfibieën (Ecologisch Adviesbureau Mulder) en vleermuizen (A.J. Haarsma). Er is een uitgebreid bSR-rapport verschenen.

bSR-rapport 32. Monitoring Flora en Fauna Kralingse Bos; resultaten van 2003 (Brekelmans, Andeweg & Epe)

0039 – Zuiderpark (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

Vanwege grote omvormingsplannen in het Zuiderpark was behoefte aan een overzicht van de beschikbare gegevens van flora en fauna. Uit het archief van bSR zijn alle recente inventarisaties samengevat, aangevuld met een vleermuisonderzoek door Stichting Landschapsonderhoud Rotterdam en A. van Meurs. Er is hiervan een bSR-rapport verschenen.

bSR-rapport 28. Overzicht Flora en Fauna van het Zuiderpark (Brekelmans, Epe & Andeweg)

0041 – Rottebandreef (Witteveen + Bos)

In het kader van plannen omtrent een terrein aan de Rottebandreef is een verkennend onderzoek gedaan naar het (potentieel) voorkomen van beschermde soorten flora en fauna.

bSR-notitie 0041. Verkennend onderzoek flora en fauna Rottebandreef (Brekelmans)

0042 – amfibieën havengebied 2003 (GHR)

Er is gekeken naar voorkomen en aantallen amfibieën in het havengebied.

bSR-rapport 26. Vervolgonderzoek Amfibieën Havengebied Rotterdam 2003 (Brekelmans)

0043 – bodemecologie (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

In het kader van een onderzoek naar bodemverontreinigingen door Milieubeleid Rotterdam zijn op 44 locaties verspreid over de stad inventarisaties uitgevoerd aan vegetatie en een aantal entomofaunagroepen.

bSR-rapport 27. Onderzoek Bodemecologie 2003; onderzoek naar vegetatie, pissebedden, miljoenpoten, duizendpoten, oormormen en mieren (Brekelmans & Andeweg)

0044 – Wartburgcollege (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

In verband met uitbreidingsplannen van het Wartburgcollege is onderzoek uitgevoerd naar beschermde flora en fauna op de locatie; het vleermuisonderzoek is uitgevoerd door A.J. Haarsma.

bSR-notitie 0044. Verkennend onderzoek flora en fauna locatie Wartburg (Brekelmans)

0045 – MCRZ (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

In verband met uitbreidingsplannen van het Medisch Centrum Rotterdam-Zuid is onderzoek uitgevoerd naar beschermde flora en fauna op de locatie; het vleermuisonderzoek is uitgevoerd door A.J. Haarsma.

bSR-notitie 0045. Verkennend onderzoek flora en fauna locatie Wartburg (Brekelmans)

0048 – Zuidwijk (Estrade Projecten)

In Zuidwijk staan voor de komende jaren grote sloop-, renovatie- en nieuwbouwplannen te gebeuren. Estrade Projecten heeft gevraagd onderzoek de beschermde soorten in kaart te brengen. Een belangrijk onderdeel van het project waren de vleermuizen; dit onderzoek is uitgevoerd door de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.

bSR-rapport 30. Beschermde Flora en Fauna Zuidwijk 2003 (Brekelmans & Epe)

0050 – City Safari (City Safari)

Er is een excursie verzorgd voor City Safari waarbij op het Eiland Van Brienoord een groep is rondgeleid.

0051 – Schiebroekse Park (werf Hillegersberg-Schiebroek)

Vanwege grootschalige ingrepen in de beplanting van het Schiebroekse Park is een onderzoek gedaan naar het voorkomen van flora, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, vissen, amfibieën, broedvogels (Natuur- en Vogelwacht Rotta) en vleermuizen (A. van Meurs).

bSR-rapport 29. Flora en Fauna van het Schiebroekse Park 2003 (Brekelmans, Epe & Andeweg)

0052 – Rotterdam Airport (OBR)

In het kader van een nieuw bestemmingsplan is onderzoek gedaan naar flora, dagvlinders, libellen, amfibieën, vleermuizen (A. van Meurs) en kleine grondgebonden zoogdieren (Ecologisch Adviesbureau Mulder).

bSR-rapport 31. Inventarisaties Flora en Fauna Rotterdam Airport 2003 (Brekelmans & Epe)

0053 – Heyplaat (Woonbron Maasoevers)

In Heyplaat is een verkennend onderzoek gebracht aan een te slopen woonwijk voor een inventarisatie van beschermde soorten. Voor vleermuizen is naar aanleiding van dit onderzoek doorverwezen naar de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming voor noodzakelijk nader onderzoek.

bSR-notitie 0053. Verkennend onderzoek Heyplaat (Brekelmans & Epe)

0054 - Verlengde Zuiderparkweg (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)

Vanwege het doortrekken van de Zuiderparkweg in de richting van Smitshoek was een onderzoek naar de beschermde en bedreigde soorten in het tracé noodzakelijk. Het vleermuisdeel is uitgevoerd door G. Achterkamp.

bSR-rapport 24. Flora en Fauna in het plangebied van de verlengde Zuiderparkweg (Brekelmans)

0055 – Heemtuin Reijerdijk (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)

Er zijn bouwplannen in deze kleine groenstructuur in IJsselmonde. Er is een inschatting gemaakt van het (potentieel) voorkomen van beschermde soorten; het vleermuisonderzoek is uitgevoerd door A. van Meurs.

bSR-notitie 0055. Heemtuin Reijerdijk (Andeweg & Epe)

0056 – Laag-Zestienhoven 2003 (Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam)

De komende jaren vinden grootschalige ontwikkelingen plaats in Park Zestienhoven en directe omgeving. Op basis van eerder uitgevoerd verkennend onderzoek en veldwerk in 2003 heeft bSR een overzicht gemaakt van de beschermde en bedreigde soorten die in het plangebied voorkomen.

bSR-rapport 25. Overzicht Beschermde Soorten Polder Zestienhoven (Brekelmans, Epe & Andeweg)

0057 – PowerTower (PowerTower International)

Er zijn plannen om bij het Kralingse Plein een groot reclameobject te plaatsen. De effecten op potentieel voorkomende beschermde soorten tijdens en na de bouw zijn in kaart gebracht.

bSR-notitie 0057. Ecologische verkenning locatie PowerTower Rotterdam (Epe & Brekelmans)

0058 – parkeerplaats Krabbeterrein (Gemeentelijk Havenbedrijf)

Op basis van de aanwezige natuurwaarden is advies uitgebracht voor een alternatieve locatie van een parkeerplaats die moet worden aangelegd.

bSR-notitie 0058. Parkeerplaats Krabbeterrein (Brekelmans & Epe)

0063 – Ganzerikplein (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

Eind augustus is advies uitgebracht over het al dan niet voorkomen van broedende vogels in de begroeiing aan het Ganzerikplein.

bSR-notitie 0063. Ganzerikplein (Epe)

0064 – Ondersim (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

In verband met geplande werkzaamheden is een bezoek gebracht aan een braakliggend terrein om het (potentieel) voorkomen van beschermde soorten vast te stellen.

bSR-notitie 0064. Flora en fauna braakliggend terrein Ondersim (Brekelmans)

0065 – Parkas (Ingenieursbureau Gemeentewerken)

Na afloop van het veldwerkseizoen werd gevraagd een overzicht te geven van de bekende inventarisatiegegevens. De dat jaar door D. Hoek uitgevoerde broedvogelinventarisatie is samengevat.

bSR-notitie 0065. Broedvogels Parkas (Epe)

Naast de hierboven genoemde rapporten is er een rapport gemaakt over de inventarisaties die in 2002 zijn uitgevoerd: bSR-rapport 22. Inventarisaties van Flora en Fauna in Rotterdam; een overzicht van 2002 (Backerra & Brekelmans). Deze is verstuurd aan alle werfbeheerders. Voor de Stadsecologische Reeks worden twee delen voorbereid: over de wilde natuur van Diergaard Blijdorp en over de bodem van Rotterdam (door A. Roeloffzen).

FINANCIËN

Balans per 31 december 2003

	31 december 2003		31 december 2002	
ACTIVA				
vaste activa				
collectie	PM		PM	
inventarissen	31.558		37.591	
apparatuur	18.158	49.716	9.472	47.063
vlottende activa				
voorraden winkel	9.411		7.099	
debiteuren	62.007		63.312	
overlopende activa	26.931	98.349	50.389	120.800
liquide middelen				
kas	5.864		5.968	
bank	14.452	20.316	4.220	10.188
totaal activa		168.381		178.052
PASSIVA				
eigen vermogen				
algemene Reserve	-11.101		-14.098	
bestemmingsreserves		-11.101	13.613	-485
kortlopende schulden				
crediteuren	44.319		54.027	
bureau Stadsnatuur	21.682		35.320	
overlopende passiva	113.481	179.482	89.190	178.537
totaal passiva		168.381		178.052

Verlies- & winstrekening 2003

	realisatie 2003		realisatie 2002	
BATEN				
omzet				
omzet entreegelden	40.741		28.938	
omzet winkel	16.586		13.351	
verhuur Hobokensalon	11.916		18.123	
omzet koffiehok	1.410		1.140	
opbrengst activiteiten/projecten	17.579		22.525	
rondleidingen	35	88.267	139	84.216
subsidies				
subsidie gemeente	669.000		635.000	
subsidie sozawe	94.821		77.002	
overige subsidies	43.284	807.105	0	712.002
overige inkomsten				
overige opbrengsten	20.419		40.576	
schenken	32.232		3.430	
ontvangen ziekengeld	26.253	78.904	1.797	45.803
totaal inkomsten		974.276		842.021
inkoopwaarde omzet	25.339		23.240	
bruto marge	948.937		818.781	
LASTEN				
personele lasten	603.815		560.218	
huisvestingslasten	125.928		111.707	
bureaukosten	88.348		66.133	
museale kosten	129.704	947.795	114.218	852.276
resultaat exclusief bijzondere baten & lasten		1.142		-33.495
bijzondere lasten	-6		-3.422	
bijzondere baten	1.861	1.855	27.178	23.756
resultaat		2.997		-9.739